

Whisky, livets vatten!

av Sune Nilsson (2008)



Ordet "whisky" lär stamma från de gaeliska orden "uisge beatha" som just betyder livets vatten.

Samma betydelse gäller för franskans "eau de vie" som vi förknippar med konjak och latinets "aqua vitae", vårt svenska brännvin.

Gemensamt för dessa ädla drycker är att de destilleras fram enligt urgamla metoder, många kulturer strider om att kalla sig pionjärer i sammanhanget men troligtvis var kineserna först.

Kan man berätta om sitt umgänge och förhållande till starka alkoholhaltiga drycker utan att anses som en presumtiv alkoholist?

Kan man berätta att man längtar till fredagswhiskyn utan att misstänkliggöras? Jag gör väl ett försök.



folkhälsan. Motboken avskaffades 1955, den 1 oktober, ett klassisk datum i svensk modern historia, fullt jämförbart med den 3 september 1967 då vi bytte sida på vägen.

Mina första minnen i ämnet finns i mitt barndomshem i slutet på 40-talet, på motbokens tid. Motboken infördes 1917 (i Stockholm 1914) på förslag av läkaren Ivan Bratt och var ett försök att begränsa svenskarnas drickande, genom förfarandet med stämplrar i en personlig liten bok skulle spriten ransoneras. Vin däremot fick man köpa hur mycket man ville, det ansågs tydligen inte lika farligt för

Vi bodde då i den lilla tjänstebostaden i Klockargården vid Norra Skolan, farsgubben, född 1890, och mor skötte skollokalerna och omgivningarna, vi hade kommit flyttande från backstugan Marieberg på Fors sommaren 1945. Han hade slitit ont som statare i hela sitt liv men nu fått en lindrigare sysselsättning.

Naturligtvis hade han motbok, naturligtvis tog han som de flesta en sup till lördagsmiddagen och vid högtidligare tillfällen även en konjak till kaffet, men jag minns aldrig att jag såg honom påverkad.

Närmsta "magasin" fanns på den tiden på Havregatan på Söder, man kallade på den tiden Systembolagets affärer för "magasinet" Att resa in till Stockholm med det primära ärendet att "köpa ut" var inte att tänka på, stadsresorna var sällsynta, kanske ett par gånger per år, han måste alltså "buda"!

Hans transportör var den fryntlige brevbäraren Olle Andersson, "Olle i Gylden" som tillsammans med brodern Sigge hade sina distrikt i huvudstaden och varje vardag åkte med första tåget i till stan för dagens spring i trapphusen.

Det var Olle som en gång i månaden via fullmakt handlade ut de två tilldelade litrarna, en av dessa levererades på köksbordet den andra behöll Olle för eget bruk, hans egen ranson räckte så säga inte hela månaden.

Olle bar alltid med sig sin jättestora postväska, var tydligen aldrig tal om att lämna den på jobbet. När han kom in i köket utspelades månatligen en ritual, väskan sattes försiktigt ner på golvet och den beställda litern, inlindad i silkespapper ställde på bordet. De ekonomiska transaktionerna klarades upp och det var klart för "gångarn".

Två spetsglas och sockerskålen plockades fram ur skåpet, pappret rullades försiktigt av och veks ihop till en fyrkant, korken av och brännvin! In med en sockerbit i munnen och med ett ljudligt "skål å tack" svepte Olle sitt glas med en teatralisk knyck på nacken för att sedan smackande tugga sönder sockerbiten. I barnslig nyfikenhet hände det när ingen såg att jag slickade i mej några kvarvarande droppar, min första kontakt med alkohol. Jag minns aldrig att det blev mer än ett glas innan Olle cyklade vidare hem till Gylden nere vid Håga.

På den tiden fanns utöver det hederliga "Renat" även Kron- och Bordsbrännvin. Det senare tillverkat av sulfitsprit, alltså träsprit. Båda dessa sorter försvann 1955 Dessutom ett antal kryddade varianter som Skåne och Jägerbrännvin, "Harskutten" efter etiketten.



Konjaken var uteslutande Grönstedts tvåstjärniga Eau-De-Vie, ärevärdigt kallat "Å-vi-Dö"!

40-talet var ju groggarnas glada tid, inget snack om drinkar på den tiden. I höga tunna glas blandades vid högtidligare tillfällen konjak och sockerdricka eller brännvin, vermouth och sockerdricka

Jag hade min släkt på mödernet borta i Österhaninge, i byarna Hammarby och Småhamra.

De var ursprungliga bondebygder där jag tillbringade många somrar på den tiden. Vardagens slit byttes då och då mot glada fester framförallt under sommarhalvåret, då hemvändande barn och grannar deltog.

Gubbarna, aldrig kvinnorna, samlades efter en väl genomätn middag med pilsner och supar runt ett bord och spelade femkort eller knack-kille om småpengar under skämt och drickande, ibland tändes en Havanna II och stämningen var hög. Det var alltid intressant att sitta och lyssna vid dessa tillfällen, här berättades saker som inte var avsedda för barnaöron.

Whiskyn, min blivande livskamrat, förekom aldrig på den tiden i dessa kretsar. Först på betydligt äldre dar fann min far denna dryck, han tog så länge han var frisk alltid en whisky på eftermiddagen, "- var bra mot reumatism!"



Det hände nog att kvinnorna fick ett glas Carlshamns Punsch till kaffet och någon djärv besökande sonhustru kunde få sig en konjak.



Min första egna erfarenhet av alkohol värt namnet kom i femtonårsåldern, jag minns det väl då jag efter några års sommarjobb fått ihop lite pengar så jag kunde köpa en begagnad moped, en oljedoftande, oljeläckande gammal Apollo som sett sina bästa dar. Vi hade då flyttat ner till det nybyggda kommunalhuset

mittemot stationen och jag huserade i en liten hall i den trånga vaktmästarbostaden på övre våningen.

Jag hade lämnat Kyrkskolan i sjätte klass och gick då på Södra Latins Realskola, åkte varje morgon med de gamla Nynästågen till Stockholm Södra.

Fritiden, märkligt nog minns jag mest den varmare årstiden, delades mellan idrott och mopedköra, mina försök att intressera unga flickor misslyckades ständigt och fick därför läggas åt sidan ännu några år.

Bert Nordén, son till en av våra grannar på Kyrkvägen, hade på något sätt kommit över en halvfull flaska Renat Brännvin och det var dags för intåget i vuxenvärlden. Vi träffades en ljuvlig sommarkväll i den lilla taldungen där Johan Nordén några år senare skulle bygga samhällets första nöjespalats, en golfbana.



Vi hade i lönnedom försett oss med varsin näve sockerbitar, man visste ju hur det skulle gå till. I en glänta i den täta ungsbogen drogs så korken av och utan krusiduller tog vi varsin redig klunk ur flaskan, jag minns än idag den chockartade känslan när det sommarvarma brännvinet rann ner för strupen.

Jag kom aldrig på tanken att stoppa en sockerbit i munnen, all energi gick åt att få tillbaka luft i lungorna och igång andningen. I kraft av min ålder hade jag inlett "supandet", Bert, några år yngre; fick en del av sin munfylla i vrångstrupen och utbröt i en vild dans så stickor och strån yrde, spottade och fräste men återfick efter stund sansen och sjönk med tårande ögon ner i gräset. Tystnaden var total, vi vågade inte titta på varandra, vi skämdes nog båda för den ganska misslyckade premiärsupen.

Det var väl inte så många droppar man fick i sig men det blev en omedelbar verkan i den spinkiga pojkroppen, omgivningen snurrade betänkligt!

När vi hämtat oss lite blev vi så modiga att det var dags för repris, man var nu lite mera beredd på vad som komma skulle och förberedde sig bättre. Efter denna omgång kände jag plötsligt en behaglighetskänsla i kroppen som inbjöd till ytterligare en klunk ur flaskan, men här gick gränsen efter en stund domnade jag sakta bort i det varma gräset.

När jag vaknade till var det sen kväll, jag frös så jag skakade och mådde mycket illa. När jag försiktigt vred på huvudet såg jag kamraten sovande på rygg med vidöppen mun. Det tog ett tag att få klarhet i var jag var och vad som hänt. Jag förstod att klockan var så mycket att föräldrarna sedan länge var oroliga och försökte klara hjärnan med att fundera ut en bra förklaring, fick dock ingen ordning på tankeverksamheten utan kröp över på alla fyra och försökte resa mig upp men var tvungen att kräkas.

Trots att jag bara hade 100 meter hem tog det tid, jag satt en bra stund på trappan och försökte få ordning på huvud och kropp utan att lyckas. När jag senare ramlade in i min lilla sovhörna nöjde sig morsgumman med att kika in utan kommentar, något som jag var tacksam för.

Förmodligen lovade jag då mej själv att aldrig mera dricka! Naturligtvis blev det inte så, under de kommande åren fram till vuxenlivet prövades ständigt nya sorter och upplevelser. Man är så här i efterhand mycket tacksam för att droger av annat och tyngre slag inte fanns tillgängliga, i ungdomlig nyfikenhet hade man säkert prövat.

Man köpte via ombud Vino Tinto och Vino Blanco för att erbjuda dambekanta, man drog ur korken och smulade i en sockerbit, varför har jag undrat många gånger. Under en tidsperiod var gin, anisett och Coca-Cola livdrycken, den passade också damerna, smakade mest "sött" och var positivt falsk om ni förstår vad jag menar. Senare blev rom och cola favoriten, Bacardiflaskans spindel-märkta kork avrådde inte.

Premiären i kroglivet genomfördes på Årsta Havsbad sommarrestaurang, vet faktiskt inte om jag var myndig för detta men källarmästaren Theo Andersson var inte så noga. Man var tvungen att ta in mat för att få en

grogg och restaurangens räksmörgås räknades tydligen som mat och blev alibi för spritleveranserna.



Här inledde man utelivet på 50-talet

Ryktet gick att det endast fanns ett par smörgåsar per kväll och att man blev utskäld av den yppiga servitrisen Iris om man åt upp den! Jag råkade aldrig ut för detta så det var nog bara en skröna.

Det var ett ständigt festande i slutet på 50-talet, varje helg skulle skallen supas i bitar! Gärna med hjälp av billig hembränd sprit eller annat obestämt dunkinnehall, tur var väl att det inte handlade om oren träsprit som då som nu cirkulerade och kunde ge allvarliga följder. Det fanns naturligtvis inte det ringaste finess i festandet, det gällde att bli behagligt full på kortast möjliga tid. Tyvärr lärde man sig aldrig var gränserna gick utan oftast slutade det hela med – fyllesömn och redig baksmälla.

Så småningom fick jag en mera sund syn på drickandet och efter en fruktansvärt blöt muckarskiva våren 1960 med total blackout tog jag mitt förnuft till fånga.

Med undantag av ett fåtal misslyckanden var det sista gången jag var riktigt "full"!

Ett krävande yrkesliv och sedermera familjeliv gav annan mening åt livet under 60-talet, viss festades det men med måtta.

Det är väl här ungefär jag upptäcker whiskyn!

Det börjar med några trevande försök med dåtida storsäljare, de svenskblandade Standard Selection, Old Glen och Forest Inn. Jag drack dem uteslutande med sodavatten och det hela utvecklades med mera avancerade skotska blendprodukter, vad maltwhisky stod för hade jag ingen aning om på den tiden. Man föll för vackra namn, vackra flaskor och lagom prislapp, smakupplevelsen var efter jag minns alltid densamma.

Det var Queen Anne, Mountain Music, Lauder's, Huntly och Grant's!

Men också Johnny Walker, Ballantine, Cutty Sark och Bell's.

Av någon outgrundlig anledning fastnade jag för Bell's och den var i många år min favorit innan jag "upptäckte" singelmalten. Så här i efterhand kan man konstatera att den var/är ganska intetsägande men jag brukar köpa den som tandborstwhisky under mina resor.

Åren gick och dryckesvanorna förfinades (??) vartefter!
Jag provade naturligtvis amerikansk bourboun, blåä, och kanadensisk whisky. Jag provade irländsk whiskey, lägg märke till stavningen. whiskylikör och annat skräp!
On the rocks, med Ginger Ale, Sodavatten och annat!



Så på 80-talet upptäckte jag singelmalten!
Tjugo års blend-drickande och groggande blev plötsligt passé, en milsten passerades

Det började med en flaska Glenfiddich, världens mest sålda singelmalt.

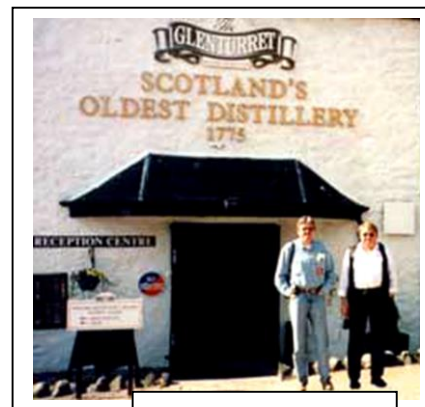
Så här med viss distans undrar man varför, måste handla om en stark marknadsföring från det stora destilleriet utanför Dufftown i hjärtat av Speyside.

Den flaskan, dyr som f-n, gav whiskyn en ny dimension, den trekantiga flaskan med den ståtliga kronhjorten blev mitt intåg i en ny värld. Jag lärde mej hantera spriten som en positiv del av mitt liv, jag tog en whisky för att det smakade gott och gav tillfredsställelse. Jag lärde mej att blanda ut den med några procent rumstempererat vatten och ishinken försvann längst in i barskåpet.

Jag bytte yrkesbana och träffade på min nya arbetsplats en invandrad dalmas från Borlänge som sedan många år vigt sitt liv åt att dricka singelmalt. Han lärde mej grunderna i whiskyns förtrollande värld och vi delade ett antal malter från de olika regionerna i Skottland.

Jag behärskade snart att skilja en låglandsmalt från en Speyside och att njuta av en rökig Islaywhisky med några droppar vatten. Jag insåg att varje region hade sina fördelar och specialiteter, att hålla upp en trippeldestillerad Auchentoshan passar en tidig lördagseftermiddag i väntan på tipsextra, att avsluta en god middag med en rökig Ardbeg har sin tjusning.

Jag började i mitten på 90-talet att resa runt i Skottland i olika konstellationer av kamrater för att besöka de olika destillerierna jag bara tidigare läst om och vars produkter jag njutit. Detta resande har sedan blivit tradition.



Glen Turret 1997

Mitt första destilleribesök blev det anrika Glen Turret i staden Crieff i utkanten av Speyområdet. Glen Turret kallar sig själva för Skottlands äldsta destilleri men detta ifrågasätts av ett antal konkurrenter.

Att vandra runt under guidad ledning och se hur råvarorna mixas och behandlas var en upplevelse, att känna doften från de olika processerna och njuta av de hantverksmässigt framställda kopparrännans vackra former.

Jag blev lite av en slav under singelmalten!

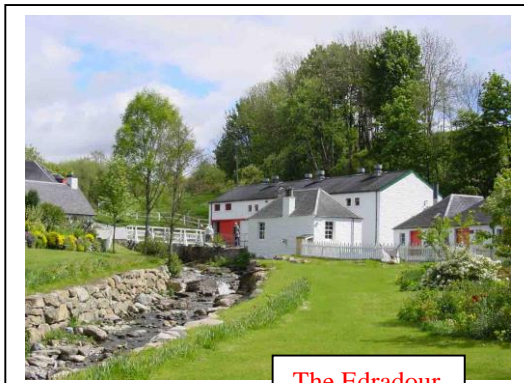
Jag har sedan genom åren besökt ytterligare 22 anläggningar i Skottland, inte vandrat runt i alla men ändå varit på plats och upplevt de olika miljöerna, alla unika och speciella.

Isle of Jura, ett ensligt beläget destilleri på ön Jura, en ö med 200 innevånare, en by, en väg, ett hotell och tusentals kronhjortar!



Jura 2008, en helt betagande ö!

The Edradour, Skottlands minsta, som tjänar mera pengar på besökare än på att sälja whisky i övriga världen och bara har fyra anställda! Dalwhinney, i högländerna, det högst belägna, ligger som utslängt i bergslandskapet!



The Edradour

Bladnoch 2006



Bladnoch, det sydligaste, nystartat på 2000-talet av en irländsk miljardär efter att ha varit stängt i många år!

Listan kan ju göras lång men många fattas, ännu har jag inte kommit upp på Orkneyöarna där de två nordligaste destillerierna ligger, Highland Park och Scapa Flow.

Man ska ju ha något att se fram emot!

F.ö. tog det elva år innan jag hamnade på Islay, whiskyns högberg, men våren 2008 kunde jag tillsammans med några kamrater göra Lagavulin, Laphroaig, Ardbeg och öns övriga anläggningar.

En fantastisk ö i Inre Hebriderna som lever på whisky!

Alla dessa destillerier är nästan undantagslöst betagande vackra anläggningar, oftast bländande vita med svarta avbrott och dekorationer. De omges av vackra och välskötta parker och trädgårdar.



Det tveklöst vackrast av dem alla är Auchentouschan i Glasgows förstäder och som god två, Mcallan vid floden Spey i högländerna.



Auchentouschan, museipannan, 2008.
I shoppen fanns en flaska från 1957 för 250.000:- kronor, vi funderade med avstod

Naturligtvis finns undantag men dessa erbjuder då inte officiellt besök men jag minns ett snabbbesök utanför Mortlach i Dufftown, en grå stenhög som märkligt nog erbjuder en hyfsad singel, man ska inte alltid döma hunden efter håren....



Ett fantastiskt bed&breakfast utanför
Bladnoch där vi bodde 2006

Att åka runt i det vackra Skottland en vårvecka i månadsskiftet april-maj på jakt efter nya destillerier är en lisa för själen. Närheten till Golfströmmen gör att våren är flera veckor tidigare där än hemma. Lågländernas gröna kullar är liksom broderade av gula liljor och nyfödda vita

lamm och omgärdade av täta snår av den taggiga kokosdoftande gultörnen. Uppe i högländerna och i Ben Nevismassivet ligger snön fortfarande kvar på nordsidan. Ryktet om dåligt väder är betydligt överdrivet, visst, det har väl regnat någon dag men sol och värme har varit mera vanligt.

Så härs år är det heller aldrig problem med boendet, hela Skottland vimlar av bed&breakfast till överkomliga priser, säsongen är sin linda och tyskarna har ännu inte kommit....

Jag är ju naturligtvis fortfarande en stor amatör i whiskyvärlden men gör hela tiden nya framsteg, lär och får ständigt nya upplevelser.

Just i dagarna skall jag köa till mej en flaska Mackmyra, "den första utgåvan", en svensk singelmalt från Gästrikland. Ett unikt projekt startat av ett gäng entusiaster från KTH, hoppas den håller bättre kvalitet en de tidigare släppta Preludiumvarianterna



Jag beklagar att jag inte frälstes av intresset tidigare i livet, jag kommer aldrig att hinna med allt jag vill göra och se i dessa sammanhang.

Vad ligger närmast i planeringen?

Som sagts ovan Orkneyöarna och därefter ett besök på halvön Kintyre söder om Oban på västkusten. Detta område var en stor whiskyproducent men girigheten tog överhand och man började slarva med tillverkningen. Från ett tjugotal destillerier till två, Campeltown och Springbank.

Speyside, området runt floderna Spey och Livet, har ännu mycket att erbjuda, dit måste man ännu nån gång innan sista malten hålls upp! Destillerierna ligger här tätt som nattklubbarna på Stureplan!

Det produceras även en singelmalt på Nordirland, Bushmills uppe i Antrim på Nordirlands nordöstra spets, dit borde man ju! Även om den irländska trippeldestillerade drycken inte tillhör mina favoriter.

Kanske skulle man ta sig till Japan och besöka Suntory i Osaka där japanerna i sann tradition kopierat europeiska produkter och gör en fullt acceptabel singelmalt sedan drygt 100 år! Men det blir nog aldrig av.

Vad gör whiskyn så speciell?

Ja, fråga vinkännaren vad denne finner för upplevelser i sitt intresse. Kanske svårt att förklara för den oinvigde.

Är det inte bara snobberi och överklassfasoner att smacka och rulla på tungan och kommentera?

Njaa, det är nog mera som en lite märklig hobby som ger oss samma upplevelse och tillfredsställelse som filatelisten eller sportfiskaren får ut av sin verksamhet.

Att odla whisky som intresse är naturligtvis mera kontroversiellt och värdeladdat än att samla frimärken.

Ingenting skall dock överdrivas, otroliga verbala formuleringar om aromen som "löddrig häst" och liknande ger ibland ett löjets skimmer över det hela.

Om nu de här raderna möjligen skulle väcka intresset för singelmalt ska jag ge några enkla, amatörmässiga råd för att komma igång.

Det är naturligtvis ingen gratisverksamhet, man måste investera i ett utgångssortiment, å andra sidan måste ju fiskaren skaffa utrustning och kosta på resor för att finna fiskevatten

Du kan idag på Systembolaget finna de varor jag föreslår för att ha en plattform för vidareutveckling i whiskyns sköna värld. Vi börjar med några "scotch" av de tre huvudgrupperna, tänk på att whiskyn måste vara minst 10-årig, står på etiketten.

Låglandswhisky:

Auchentouschan, En mild, mjuk men smakrik whisky, destillerad tre gånger



Speyside:

Macallan, framställd i högländerna på vatten från floden Speys källor



Islay:

Laphroaig, rökig som f-n



Bjud hem några goda vänner med samma syn på livet som du själv och håll upp 6 centiliter av de olika sorterna gärna i tulpanformade whiskyglas och ställ dem bredvid varandra.

Whisky är inte bara smak utan även utseende och doft, notera inledningsvis de olika färgvariationerna som till största delen beror på vilken typ av fat som använts för lagring.

När ni diskuterat utseendet är det dags att hälla i lite rumstempererat vatten, hur mycket är en smaksak men 2 cl är nog en bra dosering. Vattnet frigör dofter i whiskyn och gör dom mera tillgängliga. Se till att ishinken är inlåst!

Snurra de olika glasen under näsan och notera de klart varierande dofterna, man behöver inte sätt ord och uttryck på dom, bara memorera och sortera för eget bruk.

Sen är det äntligen dags att smaka!



Ta en mindre munfylla och se till att täcka hela munnen, smakcellerna sitter som bekant på tungan, och ge dej tid att smaka av innan du sväljer, sortera intrycken på samma sätt som ovan utan att konstra till det.

Jag tänker inte gå in på att kommentera de olika upplevelserna, men jag lovar att du och dina vänner

kommer att finna en enorm skillnad mellan den mjuka lågländaren och den rökiga Islaywhiskyn.

Kanske så stor som mellan oxfilé och sjötunga eller mellan sockerdricka och pilsner.

Diskutera skillnaderna och du förstår kanske varför en whiskyälskare aldrig beställer "en whisky" i baren.



Man kan naturligtvis utöka provningssortimentet med ytterligare singelmalt från Skottland men det kanske är mera intressant med en irländare, finns bara en sådan på Systemet, **Bushmills**, från världens äldsta destilleri. Totalt orökig och trippeldestillerad, lite menlös för min smak. För att få relation till vanlig vardagswhisky kan du också hålla upp ett glas blended av nästan vilken sort som helst ur barskåpets gömmor. Lägg då märke till den betydligt råare och "spritigare" smaken som beror på stora delar inblandning av halvindustriellt framställd sädeswhisky.

Blendwhiskyn kom till för att få en jämn kvalitet på produkten, en Bell's smakar alltid likadant, överallt i hela världen, år ut år in, lite av McDonalds-konceptet.



Nio flaskor av tio som säljs är blended men singelmalten är på stark frammarsch.



Om tillfälle gives kan du ju också smaka av de brutala dryckerna från andra sidan Atlanten, framställda mest på majs (bourbon) och råg (rye)



Churchill som enligt utsagor drack minst en flaska whisky om dagen lär ha sagt:

"Whiskyn skall vara rumsvarm, något utspädd och gratis!"

En anonym filosof lär också ha sagt:

"Whisky är en medicin som det inte finns någon sjukdom för!"

Lycka till med intåget i singelmaltvärlden!

Sedan detta skrevs för några år sedan kan nu även Orkneyöarna sällas till mina resmål, år 2009 besökte vi denna ögrupp norr om skottiska fastlandet.

I vackert men blåsigt väder tillbringade vi några dagar i största staden Kirkwall och besökte Scotlands nordligaste destilleri, Highland Park. Även öns andra anläggning besöktes men Scapa Flow låg då i viloläge sedan 2005, dock användes det fortfarande för lagring. Det märkliga var att det var totalt obemannat och alltså utan bevakning, naturligtvis var lagerladorna väl låsta!

På hemvägen mot Glasgow följde vi den skottiska östkusten och gjorde tillslag på Old Pulteney, det nedlagda Brora, Glenmorangie och Dalmore.

Om du nu följt mina råd är du nu på väg in i en ny dimension i ditt livsnjutande, men du är bara i den tidiga början. Du kommer vartefter att finna dina favoriter, du märker snart att det inte räcker med en sort i barskåpet, två, tre olika malter måste finnas så att du kan välja rätt sort vid rätt tillfälle.